

Г. П. МАЦЮК

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Електронна пошта: halyna.matsyuk@lnu.edu

<http://orcid.org/0000-0001-8601-4742>

ДО ТИПОЛОГІЇ МОВНИХ СИТУАЦІЙ В ІСТОРИЧНІЙ СОЦІОЛІНГВІСТИЦІ. МОВНА СИТУАЦІЯ НА ХОЛМЩИНІ ТА ПІДЛЯШШІ В 1815–1915 рр.

Стаття присвячена дослідженню нового періоду в типологічній характеристиці мовних ситуацій, пов'язаних з функціями української мови. Проаналізовано зміни мовної ситуації і причиново-наслідкову взаємодію суспільних функцій мов, що ними послуговувалося автохтонне українське населення на окрайній етнічно українській території Холмщини й Підляшшя в 1815–1915 рр. Розкрито політичні чинники, що зумовили перебіг періодів мовної ситуації, комунікативні практики та асимілятивні процеси. В основу аналізу покладено результати міждисциплінарних досліджень історії, політики й культури Холмщини та Підляшшя, а також праць з історичної соціолінгвістики. Джерелами аналізу виступили мандрівні записи, спогади та документи, до яких застосовано метод соціолінгвістичної інтерпретації та реінтерпретації, а також зіставний, біографічний методи, елементи дискурс-аналізу. Отримані результати засвідчили наявність трьох геополітичних впливів, які змінювали напрями розвитку мовної ситуації: перехід територій у складі Королівства Польського до Російської імперії в 1815 р.; бойові дії під час Першої світової війни в 1914–1915 рр. на території Холмщини та Підляшшя; прихід нових окупаційних влад у 1915 р. На початку ХХ ст. відбулося зменшення кількості носіїв української мови: після дозволеного переходу з православ'я у римо-католицьку віру за царським указом 1905 р. та у зв'язку з депортацією в 1915 р. Комунікативні практики українців у різних сферах життя передбачали поєднання розмовних української і польської, літературних польської, російської та зрідка української мов, церковнослов'янської з українською та російською вимовами, німецької мови. За ознакою «асиміляційна взаємодія мов» життя українців протікало в умовах полонізації — і в цьому частково був вияв опору польського й не польського населення царській владі як окупаційній після повстань 1831 р. і 1863–64 рр., а після 1875 р. і русифікації — внаслідок спланованого владою переходу греко-католиків у православ'я, створення нових закладів освіти та виокремлення на базі Люблінського й Сідлецького воєводств Холмської губернії як самостійної адміністративної одиниці в складі Росії.

Ключові слова: історична соціолінгвістика, мовна ситуація, геополітика, суспільна функція мови, комунікативна практика, асиміляція.

Вступ. Актуальність проблеми зумовлена потребою розвитку предметного поля історичної соціолінгвістики та її теорій, які все ще перебувають на

- huri. *Lysty do pryiateliv*. New York. Book. 1–2, 20–26. [In Ukrainian].
- Putj... Put' moej zhyzni: Vospominaniya Mitropolita Yevlogiya (Georgievskogo). (1947). Izložheno po yego rasskazam T. Manuhinoy. Paris: YMCA press. [In Russian].
- Rech... Rech' vo vremya pervago Vseslavyanskago s'ezda, na prazdnike v Moskve, v Sokol'nich'ej Roshche 21 Maya 1867 goda. (1879). *Knjaz' V. A. Cherkaskij. Yego statji, yego rechi i vospominaniya o nem.* Moscow: Tipografiya P. A. Lebedeva, Gazetnyj pereulok, d. Korzinkina, 283–289. [In Russian].
- Sob. Sobolevskij A. (1910). Holmskaja Rus' v etnograficheskom otnoshenii. Kharkiv: Tipografiya «Mirnyj Trud». [In Russian].
- Voyt. Voytolovskij L. (1915). Po tylovym dorogam. 1915 god. Oktyabr'. URL: http://militera.lib.ru/memo/russian/voitolovsky_ln/02.html (last accessed: 15.11.2017). [In Russian].

H. P. MATSIUK

Ivan Franko National University in Lviv
Lviv, Ukraine
e-mail: halyna.matsyuk@lnu.edu
<http://orcid.org/0000-0001-8601-4742>

TOWARDS A TYPOLOGY OF LANGUAGE SITUATIONS IN HISTORICAL SOCIOLINGUISTICS. THE LANGUAGE SITUATION IN Kholmshchyna AND Pidliashshia in 1815-1915

The article seeks to study a new period in the typological characteristics of language situations related to the functions of the Ukrainian language. The purpose of the article is to analyze the changes in the language situation and the causal interaction of social functions of languages used by the indigenous Ukrainian population on the outskirts of ethnically Ukrainian territory of Kholmshchyna and Pidliashshia in 1815–1915. In order to reach this goal, the author reveals the political factors that led to a variety of language situations, communicative practices, and assimilation processes. The analysis is based on the results of interdisciplinary research on the history, politics, and culture of Kholmshchyna and Pidliashshia, as well as the works on historical sociolinguistics. The sources of analysis include travel records, memoirs, and documents, to which the method of sociolinguistic interpretation and reinterpretation is applied, as well as comparative and biographical methods, elements of discourse analysis. The results testify to three geopolitical influences that changed the directions of development of the language situation: the transition of territories within the Kingdom of Poland to the Russian Empire in 1815; military actions on the territory of Kholmshchyna and Pidliashshia during the First World War in 1914–1915; the arrival of the new occupation authorities in 1915. In early 20th century, there was a decrease in the number of native speakers of the Ukrainian language: after the permitted conversion from Orthodoxy to the Roman Catholic faith under the tsarist law of 1905 and in connection with the deportation in 1915. Communicative practices of Ukrainians in different spheres of life included a combination of languages: colloquial Ukrainian and Polish, literary Polish, Russian and occasionally Ukrainian, Church Slavonic with Ukrainian and Russian pronunciations, and the German language. Based on the assimilative interaction of the languages, it might be suggested that the life of Ukrainians took place in the face of Polonization. This was particularly a manifestation of the resistance of the Polish and non-Polish population to the tsarist government as an occupation after the uprisings of 1831 and 1863–64, and after 1875, and Russification as a result of the planned conversion of Greek Catholics to Orthodoxy, the creation of new educational institutions and separation on the basis of Lublin and Siedlce Voivodeships of Kholm Governorate as an independent administrative unit within Russia.

Keywords: historical sociolinguistics, language situation, geopolitics, social function of language, communicative practice, assimilation.

Дата надходження до редакції — 24.02.2021

Дата затвердження редакцією — 25.03.2021